Наче сон весняний, виринають у моїй душі спомини й картини з рідних сторін. Гори Карпати, сповиті в синяві мряки або непроглядні густі праліси, синіють здалека,— немов зачарований, замкнений у собі окремий світ. Хто жив у тих горах, хто дихав їх воздухом, упивавсь їх величавою красою, того все тягне між них, наче орла до гнізда на самітній скелі; той все настроєний ворожо супроти дрібнодухого, лицемірного навзавідництва, супроти нервового, бурливого життя й думання в тих долах...

В мені збудилась знов туга за тим світом.

Обнімає мене сильно, сильніше, взносить високо понад запилену галасливу долину і опускає посеред мовчазної лісистої гори.

Ліс переповнений свіжим смоляним воздухом, а я лежу в м’якім моху серед відвічних смерек та через щілини сплетеного гілля шукаю синього неба...

Немов живе золото, грає по вершках дерев сонячне проміння, миготить свавільно й зазирає в найглибшу глибінь лісу. Мило мені й спокійно серед тої лісної тишини... Ха, ха! Спокійно?! Адже чоловік — то немов та ріка бистра, що мчиться вічно вперед, вперед — і не знає ні супочинку, ні спокою...

* * *

На склоні гори, край дороги, здибала я стару жінку— мужичку. Вона сиділа й пасла корову. Товарини не видко, але від часу до часу дає про неї звістку голос її дзвінка. Я завела з мужичкою розмову та небавом і довідалась цілу історію її життя. Була вдовиця, мала трьох синів і одну доньку і жила при однім жонатім сині.

— Ой, багато перетерпіла я на своїм віку! — сказала сумно серед розмови.

Я дивилася мовчки на неї. Була така мала, худа, майже вдвоє зігнена, а таки на поморщеному лиці не можна було вичитати якого-небудь перебутого горя.

— Ваша донька ще дівчина? — спитала я.

— Дівчина. Пішло їй якраз на святого Іллі на двадцятий.

— Може, хоч заручена?

Стара глянула на мене:

— Заручена? Чотирьох женихів уже мала. Не хотіла їх!

— Не любить жодного?

— Чи любить? Між ними є не один чесний і веселий парубок, та й кождий має хоч трохи поля, худоби й овець, але вона їх не хоче.

— Бо не любить жодного, тому й не хоче жодного! — кажу жартівливо.— Пождіть, прийде такий, що сподобається їй так, що аж утратить голову, тоді вже схоче!

— То лише така бесіда! — відповіла тупо, махнувши байдуже рукою. — То лише така бесіда! Слова видумав чоловік, а всякий знає, що все має свій час. Вона віддасться аж тоді, як її доля дозріє.

Я всміхнулася.

Вона повернула звільна своє лице за мною, і її мутні очі промайнули по мені.

— Чи ви що казали?

— Ні, я щось думала.

— Чого тільки думати? Передумати — не передумав ще ніхто нічого.

— Як то, лелічко?

Вона здвигнула плечима та воркнула, немов до себе:

— Думати або й не думати, а найгіршого лиха не в силі ніхто віддумати!

— Якого найгіршого лиха?

— Якого? Ну, так. Воно від вас далеко; ви ще молоді, наче голубка; але я... се ж пречінь смерть — найгірше лихо.

— Смерть! — повторила я за нею протяжно.— Справді, її не можна думками відогнати.

— Так і видите! — сказала з притиском переконуюче і всміхнулася з співчуттям.— Отже, видите. А що значить все проче?

— Смерть — то щось таке, що мусить бути,— відповіла я,— але то не найгірше лихо.

— Ба не лихо! На добре не виходить вона нікому... А втім — чи одно мусить бути, бо бог так хоче!

— Як, лелічко?

— Кажу: бог так хоче...

— Що?

— Так, як воно є.

— І чоловік може хотіти...

Вона похитала сумно головою.

— Якби ваша донька хотіла тепер віддатися, то віддалась би. Чей ви не бороните їй сього.

— Чого б я боронила? Я вже стара. Може, умру небавом, бо я слаба. Що вона пічне без мене? Піде служити? Який там кінець усякої служби? Як порадить вона собі з хлопцями, що гонять за нею, мов яструби? Вона ж дурна!

— Вона не любить,— обізвалася я знов.

— І сказали щось розумного! — відповіла вона тупо, з ледве замітною насмішкою.

Опісля сперла голову на худу руку й споглядала втомленим поглядом по долах.

Хвилю мовчали ми, відтак почала я знов:

— Як чоловік молодий, то він інший, а як старий, то знов інший...

— Так,— відповіла з жалем.— Як чоловік молодий, то має силу, а як старий, то — розум. Та що йому з того? Його час прийде, він мусить іти, чи хоче, чи не хоче... Ет! — і махнула рукою.— Впрочім, я б і пішла, лиш її не хотіла б я так лишити.

— Чи ви вже забули, які ви були замолоду,— спитала я весело,— або коли віддавалися? Та як хочете, щоби доконче віддалася, то присилуйте!

— Тото нічо не поможе. Все має свій час. Як я була молода, то (боженьку, прости мені гріхи мої!) дуріла за одним жовняром, а він за мною — то вже аж землі під собою не чув. Мій найстарший син — то його дитина, а таки ми не побралися. Його мати була погана волошка, та й час мій не був ще прийшов. Я віддалась за другого, котрого я ані не любила, ані не хотіла. Віддалася, бо от... прийшла собі пора! Так буде і з Іллінкою, так діється з кождим і так ведеться зо всім, зо всім... Але чоловік загонистий, пливе проти води й хоче свій розум мати.

— Чи так зле, лелічко?

— Або я знаю!.. Мабуть, і в тім божа воля...

Ми замовкли.

Вона сиділа нерухомо, споглядала тупо, сонливо вперед себе, а я дивилася на неї, засохлу та поморщену. Вона й шептала щось до себе, але я її не розуміла. Так сиділи ми чималу хвилю, коли нараз недалеко перед нами показалася молода дівчина.

— Іллінка! — кликнула стара втішно, а я глянула цікаво за тою Іллінкою. Ішла дорогою вгору, до нас, і вела сильного гуцульського коня недбало за гриву. Була гарна, струнка, як усі верховинці. На її лиці було знати супокій, який подибуємо в людей, що живуть у найглибшій самоті й духовній рівновазі. Її рухи були певні, а очі темно-сині, сяючі, та які ж ліниві і на вид холодні!.. Але коли я на них глянула, навинулась мені

дивна думка: "Тигриця",— подумала я мимоволі. І справді! Вона мала в собі щось із звинної, скритої сили того звіра. В чім лежала властиво та сила,— я не могла відгадати.

Прийшла, щоби стару заступити.

Я розговорилась із нею, а вона в розмові усміхалася раз по раз, причім її лице роз'яснювалося й ставало гарнішим.

— Ти не хочеш віддатися? — спитала я між іншим жартівливо.

Вона спаленіла, оглянулась десь далеко вперед себе, причім її уста гордо-весело здригнулись.

— Дурна! Вона буде ждати, доки її мама не вмре; тоді й даху над головою не буде мати,— відповіла замість неї мати.

Дівчина спаленіла знов і вдарила роздразнено якусь муху у коня на шиї.

— Як вовки мене не з'їдять, то люди не з'їдять мене,— обізвалась вона.— Ви все боїтеся!

— Бо ти дурна і не будеш все молодою, як тепер, то й боюся. В твоїх літах була я також дурна, думала лише дурне й робила дурне!

— Що вам, мамо, з вашого старого розуму? Чи вас ваша невістка шанує, як нема мене коло вас? Ліпше одну повну торбу носити, як дві порожні. Чи ви хочете вмирати, що натискаєте так на мене?

— Бийся по роті, Іллінко!

— Так дайте спокій, мамо, пождіть!

— Добре ждати,— сказала журливо стара, і погляд її полинув знов по противолежній стрімкій лісистій стіні гори.— Ждати, доки сонце не зайде, доки ніч не настане, а я очі навіки не замкну...

Дівчина здвигнула плечима й збиралась до відходу.

— Ідіть, мамо, додому, я вже буду сама корову пасти.

І, плеснувши коня долонею, вхопила його за гриву та й пішла спокійним, майже лінивим ходом вгору. Небавом по тім зникла з очей, і лише спів її розходився по лісі.

Стара встала.

— Отака вона,— сказала турботно, дивлячись довго в ту сторону, в котру пішла дівчина.— Перестала мене слухати. Не боїться і має вже свій розум. Куди заведе він її! — І зітхнула.— Журба о ню зігнула мене вже вдвоє, а вона регочеться з мене. Прости їй, боженьку, той сміх!

— Бувайте здорові,— обернулась опісля до мене.— Най вам бог дасть добру доленьку й дні добрі, та проживайте свій вік щасливо!

Спускаючись звільна вниз, держалась боязко руками корчів та шептала безнастанно до себе. Трохи згодом зникла, немов привид, з моїх очей...

І знов лежала я на м'якім моху під відвічними смереками.

Ухом слухала я їх шуму, а оком слідила орла, що нерухомо завис якраз наді мною високо понад лісами, немов чорна точка на синьому небі...

Між тим лунав сильний дзвінкий голос дівчини, котрої образ стояв ясно-виразно перед моєю душею. Її пісня розляглася далеко лісом і проймаюче, немов поклик до щастя й радості... А я вдумалась в неї, неначе в яку подію...

В ярах відзивався відгомін.

Здавалося, що одна стіна скали передавала другій сміливий, покликуючий голос; все дальше й дальше, все вище й вище... Здавалось, що поклик сей полинув кудись далеко — аж у недоглядну далеч...